

make heylich mine hande, dat si niet uutgherect en werden tot quaetheyden, noch mit enigherhande onreynicheit beplect worden, mer alle tijt opgheheven in suveren ende reynen ghebede totti sonder ophouden, opdat ic mitten prophete mach spreken : Die oplichtinghe mijnre hande moet sijn een offerhande der vespertijt, Du, die leveste ende regnierste in ewicheiden ¹²⁶). Amen !

Den Haag, 1937.

DR. D. DE MAN.

126) Ps. 140 (141) : 2.

WILLEM ABSEL VAN BREDa, KARTHUIZER. ¹⁾

In de kroniek van de karthuize van Hérinnes (bij Edingen), Onze Lieve Vrouw van de Kapel, lezen wij in de lijst der afgestorvenen na 1456 : « *Dominus Gulielmus de Breda, monachus domus hujus* » ²⁾).

Willem Absel is een van die talrijke karthuizers, die bij ons in de 15e eeuw geestelijke werkjes en brieven schreven voor vrienden en bekenden, aan wie zij, op die manier, geestelijke leiding gaven, zonder hunne afzondering te verlaten.

Hij was afkomstig van Breda en staat daarom ook bekend als Willem van Breda. Dat hij uit den adel stamde wordt door eenige schrijvers beweerd ³⁾, maar schijnt ons niet zeker. In de kroniek van zijn klooster wordt er in ieder geval niets over gezegd. Ook LINDANUS ⁴⁾, die in zijn geschiedenis van Den dermonde de stichting verhaalt van de abdij van St. Brigitta, waar Maria van Oss, eene nicht van Willem Absel, tot eerste abdis werd verkozen, heeft bij al zijn lof voor deze niets over hare adellijke afkomst of verwantschap mee te deelen. Dit laat wel vermoeden dat Willem alleen tot den adel werd verheven, gelijk vele andere mannen van beteekenis, door levensbeschrijvers, die hunnen held daardoor willen doen gelden.

Zijn familienaam wordt nu eens Absel, dan Apsel geschreven. L. RAY zegt hierover : « Apsel, selon Bostius et les do-

1) Het werkje van Willem van Breda, dat hier ter sprake gaat komen, werd in 1936 door D. A. Stracke S. J. op de Vatikaansche Bibliotheek gevonden, en door hem gefotografeerd. In den loop van '37 heeft Mgr St. Legrelle, Conservator der Vaticana, aan den steller van dit artikel nog verdere inlichtingen (door bemiddeling van E. P. Lamalle S. J.) verschaft, waarvoor, aan hun gedrieën, mijnen oprechten dank. Zie over WILLEM ABSEL : Arnold Beeltsens et Jean Ammonius, *Chronique de la Chartreuse de la Chapelle à Hérinnes-lez-Enghien*, publiée et annotée par Edm. Lamalle s. j. Louvain 1932 ; S. Autore, *Dict. Hist. Géog. rel. t. III*, col. 1079-1080 ; L. Ray, *Dict. Spirit. t. I*, col. 828-829 ; U. Chevalier, *Répertoire des sources hist.*, du M.-A. I, p. 1923 ; en de daar aangegeven werken.

2) A. Beeltsens et J. Ammonius, op. cit. p. 22.

3) T. Petreius, *Bibliotheca Cartusiana*. Keulen, 1609, bl. 115 ; Paquot, *Hist. littér. Pays-Bas*, (éd. 1764) IV. 4112 ; F.-V. Goethals, *Lectures relatives à l'hist. des arts*, ... d. I. bl. 23 ; S. Autore, l. c.

4) D. Lindanus, *De Teneremunda* l. II. c. V. In : Gramaye : *Antiquitates Belg.* (1708).

cuments officiels de l'Ordre, ou Absel selon d'autres »⁵). De kroniek der karthuize van Hérinnes en de priorslijst van de karthuize van Brugge, de twee huizen waar Willem geleefd heeft, schrijven steeds Absel. De officieele stukken der Orde — wellicht de « chartae » van het Generaal Kapittel — opgemaakt ver van zijne verblijfplaats, waar de vreemde namen, door kopisten van twijfelachtige betrouwbaarheid op dat gebied, kunnen gewijzigd zijn, schijnen daartegen niet op te wegen. BOSTIUS heeft Apseius. In de verlatijnsching had men niet de gewoonte de oorspronkelijke spelling te eerbiedigen ; zoodat men lastig daaruit een bewijs kan halen. - PE-TREIUS, die BOSTIUS' werk uitgaf, schrijft zelf Abselius.

Wanneer Willem Absel geboren werd, kunnen wij enkel bij benadering opgeven. Toen hij in 1471 stierf, was hij ongeveer 40 jaar in de Orde⁶) ; wij weten dat hij intrad omtrent 1430, en vermits er, vóór zijne intrede in 't klooster, van geen andere loopbaan spraak is, mag men denken dat hij nog jong naar Hérinnes kwam en dus omtrent 1410 geboren werd.

Over zijne jeugdijaren is ons niets bekend. Leerde hij latijn op eene school der Broeders van het gemeene Leven ? Hoe kwam hij met de Karthuizers in betrekking ? Waarom ging hij naar Hérinnes, wanneer er dichterbij Breda toch andere karthuizen stonden, die zijne aandacht konden trekken : Antwerpen, Leuven, Zeelhem (Diest) of Roermond ?

In elk geval Willem werd in de Karthuize van Hérinnes, Onze Lieve Vrouw van de Kapel, opgenomen en daar zal hij, op drie jaren na, zijn heele leven doorbrengen. « *Receptus ad ordinem a domino Joanne de Attrebato, sed professionem fecit sub domino Joanne de Montegys* »⁷). Prior Jan van Atrecht, die hem aannam, stierf den 30en Juli 1430, en zijn opvolger Jan de Montegys, die hem tot de professie toeliet, werd den 15en Augustus 1430 tot prior verkozen⁸). De opname in het klooster heeft dus einde 1429 of begin 1430 plaats gehad ; en einde 1430 of begin 1431 moet Willem zijne professie hebben afgelegd.

Daarmede verdwijnt Willem Absel voor lange jaren in de

5) Dict. Spirit. I. c.

6) A. Beeltsens et J. Ammonius, op. cit. bl. 68.

7) Ibid.

8) Id. bl. 50 en 183.

« *beata solitudo, sola beatitudo* » van de karthuize. Met gebed en boete, waren studie en handwerk zijne dagtaak. De eerste jaren moest hij vrij regelmatige studies doen, die hem voorbereidden op de priesterwijding ; daarna hield hij zich bezig met meer devote lezing om zijn geestelijk leven te voeden. Het handwerk, gelijk het bij de karthuizers toen gewoonte was, bestond o.a. uit boekbinden, versieren van boekbanden en vervaardigen van allerlei kleine voorwerpen uit hout of koper.

In dit handwerk moet Willem zich, om zijne handigheid, eenige vermaardheid hebben verworven ; want de kroniek van zijn klooster deelt ons mede dat hij was « *egregius librorum ligator, atque operarius in aere et lignis* »⁹). Hieruit kan men echter niet halen wat F.-V. GOETHALS over hem schrijft : « le plus ancien graveur de l'école flamande ; il gravait, selon les mémoires de son Ordre, non seulement sur cuivre, mais encore sur bois »¹⁰). Terecht merkt P. Lamalle¹¹) hierbij aan, dat dit den tekst der kroniek wel wat geweld aandoet, en er over meer karthuizers, tijdgenooten van Absel, gezegd wordt dat zij hout en metaal bewerkten. Na F.-V. GOETHALS kent DE ST. GENOIS aan Willem bijna dezelfde eer toe : « M. F.-V. GOETHALS assure qu'il gravait non seulement sur bois, mais encore sur cuivre »¹²). SIRET plaatst hem in de « *Ecole hollandaise* » en geeft hem als specialiteit « *miniature: enlumineur et relieur ; vers 1440 il se fit chartreux* »¹³). Ik weet niet waarop dit steunt. WINKLER PRINS heeft andere details « *Prior in 't klooster Val de Grace (sic !) bij Brugge, was hij een der eerste graveurs in koper in Vlaanderen (vermoedelijk illustrator van missalen, enz.) en ontwerper van de Compositio van het Speculum humanae salvationis* »¹⁴).

Willem Absel had ook naam om zijne wetenschap « *vir magnae scientiae* »¹⁵). Dit staat natuurlijk in verband met zijne letterkundige werkzaamheid. De lijst zijner werken, gelijk die ons is nagelaten, zullen wij verder weergeven ; laten

9) Id. bl. 68.

10) F.-V. Goethals, I. c.

11) A. Beeltsens et J. Ammonius, op. cit. bl. 68 n. 4.

12) Biographie nationale, I, bl. 7.

13) Dict. histor. et raisonné des Peintres..., 3me éd. (1883) bl. 33.

14) Algemeene Encyclopedie, I, bl. 797.

15) A. Beeltsens et J. Ammonius, op. cit. bl. 68.

wij hier reeds aanmerken dat die werken vrij talrijk moeten geweest zijn. Van een tiental zijn ons de titels bewaard, maar er wordt uitdrukkelijk bijgevoegd dat er nog vele andere waren « *inter alia complura* »¹⁶). Die letterkundige werkzaamheid moet den karthuizer ongetwijfeld in betrekking gesteld hebben met menschen buiten het klooster ; doch meer dan vage aanduidingen hebben wij daarover niet : enkele opdrachten of titels van zijne werkjes, gelijk wij verder zullen meedeelen.

In 1462 werd Willem Absel door het Generaal Kapittel tot prior aangesteld van de karthuize van Brugge. Het huis heette « Vallis Gratiae » en was even buiten de stad gelegen aan de Ste Kruis-Poort¹⁷). De goede man werd van het prioraat ontlast in 1465 ; en, alhoewel hij volgens de statuten zijner Orde in Brugge mocht blijven, verkoos hij naar zijn vroeger huis terug te keeren : « *tempore visitationis absolutus rediit ad hanc domum* »¹⁸) zegt de kroniekschrijver.

Hij kwam dus terug naar Onze Lieve Vrouw van de Kapel, waar hij zijn laatste jaren doorbracht. Op St. Dominicus (4 Augustus) 1471 stierf hij daar¹⁹).

In zijne Orde bleef zijne gedachtenis, als die van een geleerd en heilig man, voortleven²⁰). Buiten de Orde der Karthuizers ook. RAISSIUS nam hem op in zijn *Auctarium ad Molanum*²¹), vanwaar hij langs CASTELLINI'S²²) bijvoegsel aan het Romeinsch Martyrologium tot bij de Bollandisten een aandenken

16) A. Bostius, *Liber de vitis aliquot illustribus, sive praecipuis Patribus Ordinis Cartusianorum*, cap. 30. Ook aangehaald als « *De praecipuis aliquot carthusianae familiae patribus* ».

17) Aub. Miraeus, *Origines Cartusianorum Monasteriorum per orbem univrsum*. Keulen, 1609 bl. 21 ; *Maisons de l'Ordre des Chartreux. Vues et Notices d. II*, bl. 195-196. Parkminster. Sussex 1915.

18) A. Beeltsens et J. Amonius, op. cit. bl. 64.

19) Niet te Brugge, zooals aangegeven wordt in Raissius, Paquot enz... De chartae van het Generaal Kapittel geven 5 Augustus als sterfdag : cf. Le Vasseur, *Ephemerides Ordinis Cartusienensis*, III, bl. 20-21. De kroniek van Hérinnes zegt uitdrukkelijk : « op St Dominicus », cfr : J. Beeltsens et J. Ammonius, op. cit. bl. 68.

20) L. Le Vasseur, *Ephemerides Ordinis Cartusienensis*, III, bl. 20-21.

21) Bl. 162.

22) Wellicht Lucas Castellini Aemilius, O. P. († 1631) ; zijn werk is mij niet bekend.

kreeg : « *Guiliermus Apselius Cartusianus laudatur hoc die a Raissio, ut qui in Valle gratiae, conventu Cartusianorum prope Brugas, obierit Prior. Hunc ipsum accepit Castellanus in suis additionibus ad Martyrologium Romanum* »²³).

**

Enkele jaren na den dood van Willem Absel moet de Gentse Karmeliet ARNOLDUS BOSTIUS († 1499) zijn « *Liber de vitis aliquot illustribus, sive praecipuis Patribus Ordinis Cartusianorum* »²⁴), geschreven hebben. Daarin geeft hij ons de eerste opsomming van de geschriften van onzen karthuizer. Kort na hem schrijft over Absel zijn medebroeder PETRUS DORLANDUS († 1507), prior van de karthuize van Zeelhem (bij Diest), in zijn *Chronicon Cartusiense*²⁵). Doch DORLANDUS schrijft alleen over wat in BOSTIUS staat. De twee werken bleven in handschrift, totdat in 1608 DORLANDUS, en in 1609 BOSTIUS zijn werk, door THEODORUS PETREIUS († 1644) te Keulen werden uitgegeven. Wanneer PETREIUS zijn eigen *Bibliotheca Cartusiana* laat verschijnen, schrijft hij daarin met eenige verwondering : « *Guilielmus Abselius ... vir nimirum tam generis nobilitate, quam litterarum monumentis praeclarus : adeo ut mirari merito liceat, nec Trithemium, qui tamen isto vixit seculo, nec coeterorum quempiam ullam illius mentionem facere, praeter unicum BOSTIUM, ex quo sua mutuatus est DORLANDUS, haud dubio etiam ipse alioquin taciturus* »²⁶). Inderdaad noch TRITHEMIUS, noch een andere der bibliografen van zijn tijd, die toch met BOSTIUS in betrekking stonden, heeft eenige aandacht aan den schrijver Willem Absel geschonken. Men moet wachten tot het begin der 17e eeuw, toen bovengenoemde werken in druk verschenen, eer Absel zijne plaats krijgt in de bibliografieën. En dan vinden wij hem vanaf VALERIUS ANDREAS tot FOPPENS, FABRICIUS en PAQUOT²⁷). Allen nochtans halen rechtstreeks of onrechtstreeks

23) *Acta Sanctorum*. Aug. I vol. f. 312 E.

24) Wat betrekking heeft op Absel staat in hoofdst. 30.

25) Over Absel : lib. 7. cap. 28.

26) Bl. 115-116.

27) Cfr. U. Chevalier, op. cit.

hunne gegevens uit BOSTIUS, zoodat wij om hier de lijst op te maken van de werken die Willem Absel worden toegeschreven, behalve BOSTIUS, maar alleen rekening moeten houden met PAQUOT, die al zijne voorgangers samenvat.

« *Inter alia* » schrijft Bostius, zijn dit de werken van Willem Absel :

TRACTATUS ELEGANTISSIMUS AD SEMPER CANDIDAM COELI REGINAM, *more oratorio*.

OPUSCULUM DE VERA PACE. Opgedragen aan HUGO DE VERCONDIS, een karthuizer van Vallis Gratiae te Brugge, waar Willem prior is geweest. Dit is wellicht eene aanduiding dat dit werkje gedurende of na zijn prioraat werd geschreven.

TRACTATUS SUPER ORATIONE DOMINICA, *carmine eleganti*. Opgedragen aan den prior der Karmelieten bij Edingen, die met Willem zeer bevriend was. Deze Karmeliet kan wel de bron zijn van Bostius.

EPISTOLARUM ELEGANTISSIMARUM COMPLURES LIBROS. Een dezer boeken was opgedragen aan de abdis der Birgittinessen te Dendermonde « *genere, moribus ac litteratura perinsignem. MARIA VAN OSS, charissimam sibi ex sorore neptem* » ; aan wie hij overigens meerdere werken opdroeg, voegt BOSTIUS er aan toe, zonder verder te bepalen ; terwijl AUTORE²⁸⁾ dit verstaat voor de volgende drie werken.

Een SPECULUM — S. AUTORE bepaalt nader « *Miroir sur le nom de Marie* ».

DE OFFICIO MARTHAË. Volgens S. AUTORE: « *Sur l'Office d'une supérieure* » ;

« *DIALOGUS quidam lectu jucundum, ubi ipse (de schrijver Absel) velut pater filiam spiritualem de multis perbelle instruit.* »

Verder andere werken, in proza en verzen, die met den tijd verloren gingen. Hierbij moeten waarschijnlijk gerekend worden de werken door BOSTIUS, DORLANDUS, PETREIUS niet gekend, doch door PAQUOT en andere bibliografen opgegeven.

Zoo b.v. eene « *VITA SÏ AEGIDIÏ* » in verzen ; een werk over de GENESIS, een ander over de PSALMEN en eindelijk een over het HOOGLIED.

*
**

28) Dict. Theol. Cath. I. c.

In de bibliotheek van het Vatikaan vinden wij, tusschen de Codices lat. Reginenses, n° 145, waarvan f. 95 begint : « *Sequitur quidam devotus tractatus de amore sponse super cantica canticorum a venerabili viro domino guillermo de breda carthusiensi compilatus.* » Het werkje beslaat ff. 95-98 van een codex met verscheiden inhoud. Deze codex, uit de 15e eeuw, is afkomstig van het klooster der Celestijnen van Marcoussis, waar hij door verschillende monniken werd samengesteld. De bijzonderste kopist was « *FRATER NATALIS MOREAU* » en wat ons hier interesseert (ff. 95-98) is stellig van zijne hand. Dit alles kunnen wij opmaken uit aanduidingen van den codex zelf²⁹⁾. F. 90^v leest men in den rand, met roode letter geschreven : « *oretis pro fratre natali moreau scriptore hujus libri* » ; daarna beneden insgelijks : « *De marcoussiaco est liber iste* ». Ook f. 94^v beneden : « *De marcoussiaco est liber iste* » en dan : « *frater natalis moreau.* » Later werd, op f. 24^v, in geschrift van de 16e eeuw nog bijgeschreven : « *Liber Iste est ordinis Celestinorum sancte trinitatis De Marcoussiaco.* »

Hoe de codex nu van Marcoussis naar Parijs kwam, weten wij niet ; maar op f. 1^v schreef, na de inhoudsopgave « *Continetur Sti Bernardi sermones etc.* » dezelfde hand : « *Alexander Pauli filius Petavius Senator Parisiensis 1648* ». In dat jaar dus maakt de codex deel uit van de rijke bibliotheek van ALEXANDER PETAU, een Parijsch Senator, die van zijn vader PAUL PETAU († 1614) met de boeken ook de boekenliefhebberij had geërfd.

Doch in 1650 verkoopt PETAU het grootste deel zijner handschriften aan CHRISTINA, koningin van Zweden³⁰⁾. Ook onze codex was daarbij en zoo kwam hij in de Vaticana.

Bestaan er echter geen twee traktaatjes van Willem van Breda over het Hooglied? S. AUTORE en L. RAY schijnen dit aan te nemen³¹⁾. De wijze waarop in MIGNE's *Dictionnaire des Manuscrits* het werkje van Willem Absel staat aangegeven, kan dit doen denken. Op een eerste plaats vindt men : « *Guillelmus de Breda Cassinensis. Tractatus de amore Sponsi super*

29) Cfr. A. Wilmart, Codices Reginenses, I, Rome, 1937, bl. 349-350.

30) La Grande Encyclopédie, Paris, p. 515 ; Michaud, Biographie universelle, Paris, t. 32, bl. 571 ; Aubert, Bibl. de l'Ecole de Chartres, 1909.

31) Dict. Théol. Cath., I. c. ; Dict. Spir., I. c.

Cantic. canticorum »³²); — op een tweede plaats: « *Guillelmi de Breda Carthusiani. De Amore sponsae in Canticis canticorum* »³³). Doch MIGNE drukt eenvoudig MONTFAUCON, *Bibliotheca Bibliothecarum mancriptorum nova*, over³⁴). Zie hier nu hoe MONTFAUCON te werk gaat. Eerst geeft hij den kataloog der Reginenses in het Vatikaan : deze is erg onnauwkeurig, van « *Carthusiensis* » heeft hij « *Cassinensis* » gemaakt, van « *sponse* » — « *sponsi* » ; daarna drukt hij den kataloog over, dien ALEXANDER PETAU van zijn bibliotheek, toen niet meer als zoodanig bestaande, had gemaakt en nu nog in handschrift bewaard is in Parijs (Bibl. Nat. ms. lat. 9372). De reden nu waarom hij dit deed geeft hij zelf aan : « *Horum mss... pars maxima in Bibl. Reg. cuius catalogus praemittitur, habentur. Sed quia hic catalogus accuratius concinnatus fuit quam ille qui praecedit, hic exprimentur quae illic non comparent, multaque alia etiam clarius exprimentur, hic apponere visum est.* » Vandaar dus de tweede en meer nauwkeurige vermelding van het werkje van Absel. Dat MONTFAUCON echter er zich wel bewust van was, dat hij slechts met één handschrift te doen had, bewijst de *Index generalis* van zijn werk : daàr schreef hij: « *Breda, (Guillelmus de) Cassinensis, al. Carthusiani* »³⁵). Hieruit volgt dat men, op grond van deze vermelding, geen tweede traktaat over het Hooglied aan Willem van Breda moet toeschrijven³⁶).

Van het eenige werkje van Willem Absel dat ons is bewaard gebleven, hebben wij dus maar één handschrift, dat van Codex Regin. 145 in de Vaticana. Dit handschrift is afkomstig van

32) Migne, Encycl. théol., 1re série. Dict. des manusc. vol II, col. 1135, n° 38.

33) Id., col. 1222.

34) I, bl. 16, 65.

35) I, LIX.

36) Evenmin kan men uit het dubbel nummer dat Montfaucou (Migne), en dus Petau, aan den codex gaf (508.38), besluiten, tot het bestaan van twee werkjes van Absel. De codex heeft nu in de Vaticana nr 145 ; hij draagt nog op den rug het oude nummer 38 van de bibliotheek van Christina (cfr. A. Wilmart, l. c.) ; verder een onduidelijk nummer (4 —) dat Wilmart restitueert 4[40]. Naar mij werd meegedeeld uit de Vaticana, slaat dit nummer 440 terug op een eerste katalogatie ; terwijl 580, waarvan geen spoor meer op den codex, betrekking heeft op een tweede katalogatie van Petau. Vandaar dus in Montfaucou n° 580.38.

Marcoussis bij Parijs (departement Seine-et-Oise), waar het in de 15e eeuw geschreven werd. Nochtans geeft PAQUOT³⁷) bij de werken van Absel volgende aanduiding : « *Opus super Genesim, Psalterium et Canticum Canticorum, codex scriptus anno 1441. Chez les Pères Célestins à Paris.* » Dit beteekent dat er, zoo niet wanneer PAQUOT schreef, ten minste dan wanneer zijn informatiebron werd opgemaakt, in het klooster Onze Lieve Vrouw Boodschap der Celestijnen te Parijs, een andere codex bestond, ook in de 15e eeuw geschreven en niets anders dan werken van Willem Absel inhoudend. Want PAQUOT moet deze inlichting overgenomen hebben uit J. LELONG : *Bibliotheca sacra*³⁸), waar het volgende te vinden is aangaande onzen Willem : « *Guilielmus Abselius, Flander, Bredanus, Cartusianus, obiit 1471. Opus super Genesim, Psalterium et Canticum Canticorum. Codex scriptus anno 1441 Parisiis, Bibliotheca Caelestinorum* ». Deze oratoriaan, die in het tweede deel van zijn bovengenoemd werk, een lijst geeft van schrijvers, die werken over de H. Schrift hebben nagelaten, had alle bibliotheken van Parijs doorzocht. Indien hij dus meedeelt dat er zoo een codex bestond, kunnen wij er zeker van zijn. Bestaat hij echter nu nog? Ging hij met andere handschriften dezer abdij, bij het verdwijnen der Celestijnen, naar de Bibliothèqu de l' Arsenal over? Wij weten het niet. Laten wij hier opmerken, dat het jaartal 1441 ons zou doen besluiten, dat Willem Absel zeer vroeg aan het schrijven ging, en dat zijn werk zeer vlug bekend werd tot in Parijs. Is het misschien langs de Celestijnen van Parijs, het moederhuis der Fransche Congregatie, dat het handschrift in Marcoussis geraakte?

***

Het werkje « *De Amore Sponse super Cantica Canticorum* » van Willem Absel is geen exegetisch commentaar op het Hooglied, maar een devoot traktaatje, waarin de bruid, die hier de ziel is, hare liefde uitspreekt voor Jezus Christus, haren bruidegom. Deze liefde wordt dus niet didactisch uiteengezet of ontleed, maar uitgedrukt in hare werkelijke verhouding tot

37) op. cit., bl. 411.

38) 2e uitg. (1723), bl. 595.

den menschengeworden God. Hierbij dient de tekst van het Hooglied alleen tot aanleiding.

Ziehier de INHOUD van het traktaatje.

De betrekkelijk uitgebreide inleiding is een beklag van de ziel die zich verlaten voelt en gescheiden van haren geliefde. Dit beklag wordt uitgewerkt met schriftuurteksten uit Jeremias' Klaagliederen en bijbelfiguren als Axa, Maria Magdalena, Noemi, enz. Daarop verklaart de ziel de oorzaak van haar leed : zij verlangt naar den kus van den bruidegom. De kus van den bruidegom is de zalving van den H. Geest, die de ziel het licht geeft dat haar onderwijst. Dit licht is haar troost, die grooter is dan die van den wijn van menschen troost. Zij vindt dien troost op de borsten van den beminde : zijne godheid en zijne menschheid ; die geuren voor haar in de beschouwing van zijne werken, als God (mirakelen) en Mensch (zijn Lijden bijzonder). De naam en de gedachtenis van den beminde is als een geurige balsem : eene olie die het vuur der liefde voedt, de zielestormen stilt, het geweten zuivert, de ziel verblijdt en troost. Daarom beijveren zich en het geheugen, en het verstand, en de wil om hem steeds aan te kleven. De ziel wil haren bruidegom volgen, om als van zijne geuren doortrokken te zijn : bij Lazarus, op den Thabor, in de zaal van het Avondmaal, in zijn Lijden. Om de bruid te onderwijzen heeft Christus ze ook binnengeleid met Hem : in Cana, in het huis van Simon en bij de Apostelen Petrus en Andreas. Hiermee eindigt het handschrift.

Voor zoover het korte fragment dat wij van hem hebben het toelaat, willen wij enkele OPMERKINGEN maken over wat wij meenen kenmerkend te zijn voor Willem Absel.

Bij het lezen van zijn traktaatje valt het al gauw op, met hoeveel zalving dit geschreven is : op sommige plaatsen denkt men een stuk uit Bernardus of een zin uit de Nafvolging te lezen. De zinnen zijn vloeiend en sierlijk, evenwichtig van bouw en soms aangenaam gekadenseerd met assonanties. Het verwondert dan niet dat Bostius herhaaldelijk een zijner werken als « elegantissimum » kenmerkt. Als inhoud nochtans schijnt zijn werk minder opvallend : dit stukje althans is meer affectief dan intellectueel rijk. Daardoor staat Absel overigens in de lijn der karthuizer-spiritualiteit.

Wij geven hier den TEKST van het traktaatje van Willem Absel, volgens codex lat. Reg. 145 — f. 95-98, geschreven in gothisch cursief (15e eeuw). Het handschrift, van een mooie, regelmatige hand is niet versierd ; alleen opschriften en hoofdletters zijn gerubriceerd. Van f. 98 zijn maar vijf regels beschreven : daar werd het werk onderbroken, zonder dat de tekst af is ; een vierledige verdeeling was aangekondigd (« in quatuor me introduxit... ») en het stuk eindigt met het derde lid. Verder is het handschrift met zorg verbeterd ; de enkele fouten die overbleven, duiden wij in nota aan. Behalve leestekens, hoofdletters en indeeling in paragrafen, geven wij den tekst van het handschrift, met behoud van zijn eigen latijnsche spelling. Wij drukken cursief wat in het hs. onderstreept is.

[f. 95.] Sequitur quidam devotus tractatus de Amore Sponse super Cantica Canticorum, a venerabili viro, domino Guillermo de Breda, Carthusiensi compilatus.

Osculetur me osculo oris sui.

Quomodo sedet sola civitas quondam plena cogitacionibus, bonis deliciis affluens? Quomodo facta est vidua quasi desolata, quondam domina gencium, extraneorum curarum experts? Quomodo facta est sub tributo, quasi dicioni regis Babilonis i. e. dyaboli serviens, quondam princeps provinciarum, domina cunctarum ymaginacionum et fantasmatum melancolice tristicie adherencium? Cur merore consumeris? Cur plorans cothidie absque cessacione, ploras in nocte meroris tui, et lacrimae defluentes patent in maxillis tuis? Videtur michi quod sis Axa, filia Caleph, flens et eiulans, terram desiderans irriguam pre rore benedictionis divine. Videris michi quasi Maria Magdalena, que stans et plorans secus sepulchrum Domini eum tollere desideravit. Videris michi illa Noemi, appellata Mara, quasi amaritudine repleta, quia sponsum perdiderat, et sola vidua derelicta fuerat et desolata. Videris michi Sunamitis Helisee, cuius maritus obierat et, debitoris onere gravata, omni consolacione fuit frustata. Videris michi illa Agar, que ab Abraham repulsa, sedebat ad puteum dolore plena. Videris michi altera Anna, mater Samuelis, pre amaritudine cordis labia movens, vocem vero non exprimens. Videris michi altera Hester, regina, coram rege Assuero

excessum mentis paciens. Demum videris michi, si fas est dicere, altera Virgo Maria, gladio doloris percussa et perforata. Quid habes? Quid ploras? Quid queris?

Anima respondet. Tulerunt Dominum meum et nescio ubi posuerunt eum. Recessit a me omnis decor meus. Non est qui consoletur me ex omnibus caris meis. Omnes amici mei spreverunt me; derelicta sum in terra hostili; fame et siti pereor; fetore carnalis habitaculi contabesco; sponso meo careo, quasi repudiatam sic me dereliquit solam. Adiuro vos, filie Iherusalem, si inveneritis dilectum, ut annuncietis ei quia amore langueo. Revertatur obsecro ad me et *osculetur me osculo oris sui*, ut senciam fragrantiam anhelitus sui, sapiam dulcedinem eloquii sui, videam decorem vultus sui. Anhelitus enim suus est spiritus eius. Afferat michi spiritus mundanus curiosa et vana; carnalis lubrica et voluptuosa; dyabolus austera, alta et amara; sed spiritus sponsi mei affert michi humilia, lenia et suavia. Est enim odor eius ut odor Jacob, quasi agri pleni cui benedixit Dominus. Super hoc det michi osculum oris sui, verum signum amoris sui ad [f. 95v] me ostendat, dicat michi secreta cordis sui, que sit causa recessus sui aliquociens a me, et qualiter eum revocare valeam, cum eius paciar absenciam, quo vadit cum a me abscedit, et quamdiu durare solet spacium more sue. Audivi eum dixisse ad quosdam: vado et venio ad vos, sed tristitia implevit cor vestrum in hoc quod dixi, vado; iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis. Expedit vobis ut ego vadam; nisi abiero Paraclitus non veniet ad vos. Hanc unctionem Spiritus Sancti reputo osculum oris sui. Quamdiu hoc osculum sencio, casto amore accendor. alieno amore attedior, spiritu letus efficior, flamma devocionis consumo, excessum mentis pacior. Per hanc unctionem Sancti Spiritus, per hoc osculum oris sui, cognosco meipsum et habitaculum carnis in quo hospitor; quam magna peccatrix sum, unde et humilior; quam iustus ipse est, unde formido; quam bonus, unde spero; quam magna premia sit daturus, unde congaudeo; quam strictus iudex sit venturus, unde sollicita reddor et efficior; que vitare debeam, que facere; quanta beneficia michi contulit et confert. Quid mirum si osculo isto osculari desiderem? Docet me unctio hec de omnibus, de miseria et falsitate huius mundi, de errore, et cecitate generis humani, de callidis persuasionibus dyaboli, de accessu et abcessu sponsi, de sollicita custodia mei ipsius habenda. Merito ab eo sic osculari desidero, *quia* ¹⁾ *meliora sunt ubera eius vino, fragrantia unguentis optimis*. Ubera sponsi mei reputo eius humanitatem et divinitatem. Ex ubere divinitatis lac veritatis et iusticie et omnipotentie sugo; ex ubere humanitatis eius lac misericordie et pacencie sorbeo. Hec ubera fragrant et redolent unguen-

1) Deze zin is bij vergissing niet onderstreept in het hs. Er was een teeken aangebracht om de onderstreping aan te duiden.

tis optimis. Nam ex sapore divinitatis eius fetet in ²⁾ naribus meis omnis odor mundani solacii, scurrilitas verborum, crapula et ebrietas, species auri et argenti, vanitas ambicionis et honoris, preciositas vestium, federatura pellium; nam hec falsa proponunt, mendosa inferunt, iniusta inducunt, ad errorem et dampnacionem deducunt. Ex ubere humanitatis eius et sapore lactis eius diligo tribulaciones, iniurias, infirmitas, ieiunia, abstinencias, vigiliis, prolixas oraciones et devotas meditationes, dulces lacrimas tamquam purgamenta viciorum et defectuum ³⁾ meorum. Hec omnia meliora sunt vino tocius consolacionis mundane, quia omnis homo vinum ponum primo ponit, et in hoc seculo suam consolacionem bibit et querit; sed deinde, postremo, post finem seculi bibet quod deterius est. Jam vero beati qui nunc lugent, quia consolabuntur: hic videlicet fragrantia visitacionis dominice, tranquillitate ⁴⁾ consciencie, gaudio Sancti Spiritus, spe eterne retribucionis, redolencia virtutum, fructu honorum operum; postea vero consolabuntur [f. 96] fruicione visionis divine, concordia angelorum, comunione sanctorum, sacietate omnium desiderabilium, claritate eternorum. Sugere ergo michi bonum est ex ubere divinitatis sponsi mei signa mirabilia que fecit cecos illuminando, mortuos suscitando, leprosos mundando, mutorum loquelas restaurando et cunctorum languidorum plagas curando, iudeos confundendo, terrendo, profluendo ⁵⁾, rigorem iusticie eius, eorum cum miseria temperando. Sugere michi bonum est ex ubere humanitatis eius lacrimas quas orando et compaciendo fudit, verbera, contumelias, famem, sitim, labores, fatigaciones, frigora, vigiliis, clavos, lanceam, coronam spineam, flagella, et derisiones infinitas quas pertulit, crucem aggrediens, pro crucifixoribus orans, malefacta remittens et eis beneficia impendens. Hec sunt unguenta peroptima miro modo fragrantia.

Oleum effusum nomen tuum.

Sicut qui cibum delicatissime preparatum comedit, illius cibi dulcedinem sapit, et tunc vim huiusmodi saporis voce exprimere non valet; sic quantam dulcedinem et delectacionem michi affert memoria sponsi mei, illam quidem in meipsa sapio, sed nequaquam verbis eam exprimere valeo. Est utique oleum ignis nutritivum, mitigativum, nitidum, letificativum, consolativum. Et utique memoria sponsi mei nutrit in me ignem veri amoris. Nonne, inquit, cor nostrum ardens erat in nobis de Ihesu dum loqueretur nobis in via? Nonne eciam et ipse ignem venit mittere in terram et ad quid nisi ut accendatur? Mitigat eciam in me animi turbacionem, et ad tranquillitatem me reducit. In mundo, inquit, pressuram ha-

2) Herhaald in den tekst; niet verbeterd.

3) Draagt een verkeerd samentrekkingsteeken.

4) Op f. 96v staat tranquillitate.

5) Voor profigando of profigendo?

bebitis, in me autem pacem. Clarificat etiam me in consciencia, quia extinguit omnem estum terrene cupiditatis et concupiscencie carnalis. Sicut, inquit, Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hominis, ut omnis qui credit in eum non pereat. Sicut ergo filii Israhel per aspectum serpentis enei exaltati, a morsu ignitorum serpentum sanabantur, sic ego per recordationem sponsi mei, qui est verus eneus serpens, ab omni noxia temptatione sanor et curor. Letificat etiam me, expellens omnes curas, et sollicitudines exteriores, et tristitiam seculi ac spiritus, et allevians me a tepore, et tedio et accidia. Si quis, inquit, diligit me et Pater meus diligit eum et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus. Consolatur etiam me memoria sponsi mei. Vado, inquit, parare vobis locum, et iterum veniam et assumam vos ad meipsum, ut ubi ego sum et vos sitis ; nec relinquam vos orphanos, quia ecce vobiscum sum usque ad consumationem seculi. Merito propter hec quinque nomen sponsi mei [...] 6) oleum effusum mirifice fragrans.

Ideo adolescentule dilexerunt te.

Memoria, ratio et voluntas michi, videntur adolescentule, quia cito alliciuntur ad solacia et tripudia. Sed iste tres diligunt sponsum meum. Nam memoria mea numquam oblivisci potest eum. Ego dormio, ait, sed cor meum vigilat. Cantat hec adolescentula cum David : Renuit consolari anima mea, memor fui Dei et delectatus sum. [f. 96v] Hec me facit excitare sponsum meum, quando dormit in navi cordis mei ; cui statim surgenti et imperanti ventus et mare obediunt, et fit in me tranquillitas magna. Huic adiungitur alia adolescentula que est ratio ; hec discernit et iudicat dignum esse ut memoria sponsi mei semper retineatur. Cantat enim ipsa cum David dicens : Filie Babilonis i. e. mentes seculares suggerunt michi ut cantem cantica celestis Syon, cantica utique leticie in hac terra peregrinationis et viduitatis mee. Tunc respondet hec adolescentula : Quomodo cantabo canticum Domini in terra aliena ? Magis lugere convenit quam cantare ; privata sum sponso meo ; abducta sum a patria mea, lacte et melle manante ; posita sum in fornace huius seculi, nec habeo qui consoletur me, et tamen suggeritis michi ut leter et in bonum ducam dies meos. Si extrema gaudii luctus 7) occupabit, qua fronte audebo inaniter iocundari ? Adhereat lingua mea faucibus meis, si non meminero sponsi mei ! Si oblita fuero eius oblivioni detur dextera mea, si non magis proposuero nomen sponsi mei in principio leticie mee ! Ipsum diligo, in ipsum gaudium meum fundare desidero ! Tunc hec audiens tercia adolescentula quae est voluntas ait : Quid enim michi est in celo, aut quid volui super terram ; defecit cor meum et caro mea, Deus cordis mei et pars mea Deus in eternum. Michi adherere spon-

6) Een alleenstaand teeken in den tekst, gelijkend op hoofdletter N.

7) Herhaald in den tekst ; niet verbeterd.

so meo bonum est, quia saciat me carne sua, inebriat me sanguine suo, purgat me aqua baptismatis et locione pedum, scilicet aqua confessionis. Cum doleo venit ad me, cum languet sanat me, cum ploro consolatur me. Quemadmodum Ruth obstinato animo decrevit permanere cum Noemi socru sua ; sic neque mors, neque vita, nec fames, nec sitis, nec quecumque alia tribulatio separabit me a caritate sponsi mei quem diligo.

Trahe me post te, curremus simul in odorem unguentorum tuorum.

O bone sponse, trahe me sancto desiderio et spirituali voluptate post te, ut quousque diverteris te sequar, et odore unguentorum tuorum replear et saciar. Si ad Lazarum quatrduanum perrexeris, sequi volo, nam et ego quatrduana sum cogitatione, delectatione, opere et consuetudine sauciata et interemptorie occisa ; tecum lacrimari et orare michi necesse est, ut resuscitari merear in gracia, et tecum in prandio epulari. Si perrexeris ad montem Thabor, trahe me post te, sicut Petrum et Iohannem et Iacobum tecum deduxisti ; ut in ostensione rutilantis vultus tui, gaudio replear inestimabili, et ibi odorem unguentorum tuorum, videlicet vocis paterne, nitoris vestium, et fragrancie, et consolacionis presencie prophetarum Moysi et Helye sentire valeam, et inde mentis excessum, exteriorum oblivionem et amoris fervorem adipisci. Si perrexeris ad cenaculum magnum valde, ubi cum [f. 97] discipulis agnum pascalem comedisti, trahe me post te ; ut ibi odorem ingratitude Iude, quam fugere debeam, indiscrecionem Petri, quam temperem, locionem pedum, qua partem tecum habeam, suavitatem gloriosi corporis et sanguinis tui, qua amore tui langueam. Si perrexeris ad locum quo captus fuisti, trahe me post te ; ut ibi odorem vim verbi quo totam iudeorum turbam prostravisti, virtutem divinam qua aurem Malchi amputatam restaurasti, sudorem lacrimarum et sanguinis quem in oracione fudisti, tremorem et merorem quem habuisti, inherciam apostolorum quam increpasti, negacionem Petri quam revocasti, contumelias, verbera, alapas, colaphos, clavos, lanceam et mortem quas sustinuisti ; ut videam te inter latrones confusibiliter pendentem, latronis dextri miserentem, matrem et discipulum sub cruce lamentabiliter flentes, et cum eis tue dire passioni compaciens, gladio doloris valeam transfigi, ac lacrimis pie compassionis cum ceteris filiabus Iherusalem te sequentibus irrigari ; ut cum Symone crucem tuam in me valeam assidue portare ; ut scissuras petrarum, seccionem veli, tremorem terre, obscuracionem solis et mortuorum resurrectionem videre valeam ; et omnimodis te sic plagatum, sindone munda involutum, in profundo cordis mei, quasi in corde terre, valeam sepelire ; et lapidem pergrandem, quasi perhenne tui memoriale supervolvi ; et tui numquam valeam oblivisci ; sic tu manens in me, et ego te sentiens, odorem istorum unguentorum simul valeamus percipere et gustare.

Introduxit me rex in cellaria sua.

In quatuor me introduxit ubi vina eius reposita sunt.

Primo in Chana Galilee ad nuptias me secum duxit, ostendens michi vina rubea de aqua facta, que erant in sex ydriis lapideis iuxta purificationem iudeorum; et docuit me sponsus meus quomodo similiter aquam i.e. amorem secularem qui frigidus est, mutare deberem in vinum rubeum, i. e. amorem spiritalem qui calidus est. Sex, inquit, ydrie sunt quinque sensus corporis scilicet visus et cetera et affectus interior. Imple has sex ydrias aqua usque ad summum, i.e., recogita cuncta que in mundo sunt, que vel concupiscencia carnis sunt, vel concupiscencia oculorum, vel superbia vite, et quomodo mundus transit et concupiscencia eius, et qui amicus eius vult esse inimicus dei constituetur. Cum hec omnia gustassem, senciebam ista infrigidare mentem meam, statim averte me ab illis et conversa ad bonitatem sponsi mei et ad promissa eius, aqua illa frigida subito fiebat vinum rubeum. Vinum in hoc quod me consolabatur spe eterne hereditatis possidende et glorie sponsi mei perpetuo fruende. Rubeum in hoc quod me calefecit interius [f. 97v] et accendit me ad amorem eius spreto hoc transitorio seculo.

Secundo introduxit me in aliud cellarium, scilicet in domum Symonis pharisei, ubi Maria Magdalena suorum veniam optinuit peccatorum; et ibi vidi et odoravi vina forcia que pre fortitudine educunt lacrimas. Et dixit michi: Hec vina sic generari solent. Sit terra cordis tui optima, sit calore ignis i.e. amoris divini accensa; converte te ad me, sponsum tuum, et me viso et bonitate mea diligenter circumspecta, cum Maria Magdalena veni et sta retro me i.e. confusa in temetipsa super commissione peccatorum tuorum, quibus me offendisti, et super consideracione defectuum tuorum, quibus cotidie⁸⁾ multipliciter involveris, erubescere veraciter et cordialiter de talibus, non tamen in tantum quod desperes, sed secus pedes meos stabis i.e. affectum tuum affectuoso amori meo conformabis, et voluntatem habebis te emendandi, et amplius me non offendendi. Deinde lacrimis, i.e. perfecta cordis contricione, gemitibus et suspiriis lavabis pedes meos, quos luto viciorum tuorum videris maculatos, et aqua confessionis non neglecta, quia omnia in confessione lavantur; ideo in absentia mea presbiteros tamquam vicarios tibi constitui. Deinde, confessione et contricione lota, capillis externe pedes meos, i.e. in memoria retine cum quanta confusione, quanta contricione et dolore te lavare studuisti, et amicitiam meam perditam recuperare, et te repudiatam reconciliari, ut ex horum recordacione ab amplius peccando te studeas abstinere et in gracia mea permanere. Deinde sic lota, confusa et studiosa effecta, osculare pedes meos, i.e. stude addicere⁹⁾ vestigia viarum mearum, et

8) Op f. 95 : cothidie.

9) Voor addiscere?

illa cum puro amore perambulando sequi, ut sic quocumque perrexero me sequi valeas, et mea presencia numquam careas. Deinde unguento oracionis et elemosinarum unge pedes meos i.e. nequam presumas tuis viribus posse ita perficere, sed oracione invoca auxilium desuper et elemosinis attrahe pium auxilium dovinum; tunc dabitur tibi quod petis, quia omnis qui petit accipit, qui querit gracionem invenit, et qui pulsat ei aperitur. Ecce quomodo hec forcia vina generantur; ita quod audias cum Magdalena: Dimissa sunt tibi peccata multa, quoniam dilexisti multum.

Tercio introduxit me rex, sponsus meus, in aliud cellarium, ubi vina composita et miri odoris de diversis speciebus erant reposita, videlicet in domum Petri et Andree. Ibi cum sol occidisset, adducti sunt omnes qui variis languoribus vexabantur et curabat omnes. Hoc est vinum ab aromaticis speciebus compositum, et docuit me quomodo componere deberem tale vinum, dicens: Quos languore famis cruciari videris, hos ciba; quos siti, pota; quos nuditate, vesti; quos hospicio carere cernis, hospitalitatem exhibe; quos infirmos, seu incarceratos, [f. 98] seu qualitercumque desolatos videris, hos visita, consolare verbis et bonis adiuva; et cetera opera misericordie pro tuo posse indigentibus impendere stude. Sicut quidam de servis meis prenunciavit dicens: Frange esurienti panem tuum et egenos vagosque induc in domum tuam, cum videris nudum, operi eum et carnem tuam ne despexeris, i.e. fratrem tuum ne despexeris.